

Problematika sídelních strategií pozdního paleolitu a mezolitu na území Čech a Bavorska

Autor: Mgr. Dagmar Vokounová Franzeová

Katedra archeologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni

Školitel: doc. PhDr. Martin Oliva, PhD., DSc.

Předloženo: 2013

Mgr. Vokounová Franzeová řeší ve své disertační práci problematiku mladších lovecko-sběračských (pozdně paleolitických a mezolitických) populací na území Čech a části Bavorska. Sama v úvodu (str. 3) sděluje, že cílem práce je vytvoření „co nejkompletnější databáze“ daného typu lokalit na daném území. Z dalšího textu je sice zřejmé, že to nebyl jediný cíl práce, ale zcela jasnou představu o tématu disertace čtenář z úvodní pasáže nezíská. Z celého textu lze nicméně vysoudit, že autorka na základě materiálu z velkého území (Čechy) odvozuje predikční model pro výskyt lokalit daných období, ten pak testuje vlastním průzkumem na několika katastrech na Tachovsku a v Bavorsku a doplňuje interpretací inspirovanou osobním etnoarcheologickým pozorováním z Austrálie.

Zdá se mi, že vlastní heuristická práce v pozadí posuzované disertace je rozsáhlá a její výsledky kvalitní – posouzení tohoto aspektu však musím ponechat specialistům na dané období. Rozhodně kvalitní je technické provedení práce a způsob, jakým se autorka vyrovnala s využitím počítačových metod, zejména GIS.

Nejsem si zcela jist, zda (s výjimkou australského exkurzu, který je ale v zásadě z hlediska výsledků práce okrajový) se většina práce skutečně dotýká „sídelních strategií“ ve vlastním slova smyslu, nicméně v některých bodech, např. v interpretaci nalezišť ve vyšších polohách jako letních táborů, snad ano. Podle mého názoru se práce příliš nevěnuje ani „sídelní struktuře“ (jak autorka na více místech uvádí), nýbrž struktuře jejích archeologických (a archeologickými transformacemi mimořádně silně postižených) pozůstatků, což není totéž.

Práce trpí četnými formulačními nedostatky či spíše neobratnostmi (např. na str. 33, ř. 1-3, píše autorka pravý opak toho, co evidentně chtěla říci; kapitoly 9 a 10 mají stejné názvy apod.); to však nepovažuji za podstatné.

Převážná část práce je věnována analýze geografické polohy zjištěných archeologických lokalit. Postupuje přitom metodami GIS, které technicky zvládá na velmi slušné úrovni. Podstatně horší je to s vlastním obsahem analýz, neboť autorka je zde poměrně málo kreativní: využívá jen zcela elementární proměnné a k jejich výběru nepřidává nic navíc ve srovnání s mnoha dalšími studentskými pracemi. Doporučení vyslovené v posudku teží disertační práce, aby autorka zkusila prozkoumat i další krajinné proměnné, zřejmě přišlo příliš pozdě. Autorka tak sleduje pouze nadmořskou výšku, vzdálenost od vodních toků, sklon svahu, orientaci svahu a pedologii. Tyto proměnné ovšem sledovaly už práce vznikem GIS (např. Rulík 1983). GIS ale umožňují (a v některých případech celkem snadno) zjistit i další faktory, např. vlastnosti nejen v bodě nálezu, ale v širším okolí, hustotu vodních toků, průměrnou obtížnost průchodu terénem, výškovou dominanci místa, kumulativní dohlednost (i když to už je poněkud obtížnější), průběh potenciálních stezek a vzdálenost od nich apod.

Kromě výběru geografických proměnných mám k autorčinu přístupu ještě několik poznámek:

(i) Rozdělení geografických vlastností terénu do tříd (např. druhy půd, vzdálenost od vodního zdroje 0-300, 300-600 m n. v. atd.) a sledování procentuálního zastoupení lokalit v nich je jistě správný postup a umožňuje srovnání mezi různými obdobími na stejném území. Srovnání různých oblastí tímto způsobem je už ale sporné, protože na různých územích mohou být různé třídy jednotlivých geografických vlastností různě zastoupeny. Zdá se mi, že tento aspekt autorka nezohledňuje. Přitom plošný

rozsah určité třídy atributu je významný i pro odhad významu daného typu krajiny. Např. plocha území s nadmořskou výškou do 300 m nemusí být stejná jako plocha s výškou 300-450 m, podíl lokalit v daných třídách zastoupených proto nemusí odrážet skutečné preference osídlení. Totéž platí o půdách a ostatních prvcích krajiny. Jednoduché metody, jak význam daného prvku zhodnotit, již byly publikovány.

(ii) Je sporné, jakou hodnotu má sledovat vzdálenosti od vodního toku při využití dostupných digitálních map. Výsledky jsou extrémně závislé na druhu podkladu, ale nepřímo i na typu krajiny: v ploché krajině byly zřejmě široké rozlévající se toky, v pahorkatině hustá síť drobných potoků. Na rozdíl od autorky práce si také myslím, že jediný vhodný způsob mapování vodních toků, a to zejména pro starší období, je jejich modelování z reliéfu. Je ovšem zřejmé, že k tomu je zapotřebí poměrně kvalitní výškopisný model (mimochodem, možná by se plzeňské katedře pořízení takového modelu pro území celých Čech, vzhledem k četnosti studentských prací na podobná témata, vyplatilo).

(iii) Nejsem si jist, zda tři v práci použité měřítka analýzy jsou kompatibilní. Zatímco v úvahách o australských domorodcích hraje zřejmě roli detailní charakter terénu, včetně i malých vodních zdrojů, na rovině okresů někdejší průběh malých vodních toků zřejmě není známý a na rovině celých Čech už vůbec ne. Naproti tomu nadmořská výška hraje roli pouze v měřítku celých Čech, kde ovšem je zase problematický význam vzdálenosti od vodních toků. Obávám se proto, že tři použité měřítka vytvářejí v práci interpretačně poněkud nespojitý prostor.

(iv) Vzhledem k výše uvedenému by bylo velmi potřebné znát přesně, jaká geografická data autorka použila pro generování povrchu terénu. Určitý údaj lze najít na str. 59, kde se hovoří o mapách z datového portálu CENIA (ovšem bez dalšího upřesnění) a o podrobnějších mapách pro oblast Tachovska a Bavorska (ovšem použití různých map už komplikuje kompatibilitu s výsledky z celého území. Udávání přesných údajů o použitých zdrojích by mělo patřit k zásadním pravidlům doktorských prací.

Autorce uškodilo, že se neseznámila se základními pracemi k otázkám aplikace GIS v archeologii (namátkou např. Allen et al. 1990; Lock – Stančíč eds. 1995; Lock ed. 2000; Mehrer – Westcott eds. 2006), kde mohla na malé ploše vidět široké spektrum kreativního využití GIS. V posledním ze sborníků jsou i práce k lovecko-sběračským populacím Austrálie. V ohledu ostatních témat na mě autorčiny znalosti literatury působí lépe.

Závěrem shrnuji: (1) Mám vážné výhrady k malé nápaditosti ve využití GIS a k pomnutí zdrojů informací, které mohly být pro autorku v tomto ohledu významnou inspirací. (2) Líbí se mi autorčina odvaha nepracovat jen s českým materiálem, nýbrž pustit se i do zahraničí, a to i na pole hraničních oborů (etnoarcheologie). (3) Přínos práce pro obecné poznání lovecko-sběračských populací si sám netroufám jednoznačně posoudit, proto bych však měl předpokládat, že existuje. Celkově tedy posudek uzavírám tím, že pokud ze strany druhého oponenta a komise nebudou zásadní výhrady k přínosu práce pro poznání paleolitu a mezolitu, doporučuji, aby práce byla obhájena.

PhDr. Martin Kuna, DSc.
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i.
kuna@arup.cas.cz